

Tırışkadan İşler: Fenomeni Üzerine

David Graeber

2013

1930 yılında John Maynard Keynes, yüzyılın sonuna kadar teknolojinin İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri'nde haftada 15 saat çalışmayı başarmaya yetecek kadar gelişeceği tahmininde bulundu. Haklı olduğuna inanmak için her türlü sebep mevcuttu. Teknolojik anlamda bunu yapmamız gayet mümkün. Ancak yine de tahmini gerçekleşmedi. Onun yerine, teknoloji bilakis hepimizi daha fazla çalıştırmak için yollar bulmaya seferber edildi. Bunu başarmak için gerçekte anlamsız işlerin icat edilmesi gerekti. Yığınlarca insan, özellikle Avrupa ve Kuzey Amerika'da, tüm çalışma hayatlarını içten içe gerçekten yapılması gerektiğine inanmadıkları görevleri yerine getirerek harcıyorlar. Bu durumdan kaynaklanan ahlaki ve manevi hasar çok şiddetli. Kolektif ruhumuzda boydan boya uzanan bir yara. Yine de neredeyse kimse bunun hakkında konuşmuyor.

Keynes'in söz verdiği —1960'lı yıllarda hâlâ hevesle beklenen— ütopya neden gerçeğe dönüşmedi? Bugünlerdeki standart yanıt, tüketimdeki devasa artışı hesap edememiş olduğu. Daha az çalışma saati ile daha fazla oyuncak ve zevk-ü sefa arasındaki seçimde topluca ikincisini tercih etmişiz. Bu önerme hoş bir ahlaki masal sunuyor, ama üzerinde bir anlık düşünmek bile gerçekte bunun doğru olamayacağını gösteriyor. Evet, 1920'li yıllardan bu yana sınırsız sayıda meslek ve endüstrinin oluştuğuna şahit olduk, ancak bunların pek azı suşi, iPhone veya havalı spor ayakkabıların üretimi ve dağıtımıyla ilgili.

O halde bu yeni işler tam olarak ne? ABD'de 1910 ve 2000 yıllarındaki istihdamı karşılaştıran yakın tarihli bir rapor oldukça açık bir fotoğraf sunuyor (raporun İngiltere'deki durumu da hemen hemen aynen yansıttığını not edeyim). Geçtiğimiz yüzyıl boyunca, sanayide ve tarım sektöründe istihdam edilen işçi sayısı çarpıcı oranda düştü. Aynı süreçte “profesyonel, yönetici, büro çalışanı, satışı ve hizmet sektörü işçileri” toplam istihdamın çeyreğinden dörtte üçüne çıkarak üçe katlandı. Başka bir deyişle, üretime yönelik işlerin büyük kısmı, tahmin edildiği gibi otomatize edildi (sanayide çalışan işçileri Hindistan ve Çin'deki gibi çalışan kitlelerini de dahil ederek saysak bile küresel ölçekte bu tip işçilerin sayısı dünya nüfusunun eskisi kadar büyük bir oranına tekabül etmiyor).

Ancak dünya nüfusunun kendi projelerinin, zevklerinin, vizyon ve fikirlerinin peşine düşmelerine olanak sağlayacak şekilde çalışma saatlerini kayda değer şekilde azaltılmasına imkan vermektense yönetim sektörünün —hizmet sektörünün çoğunun bile değil— balon gibi şiştiğini gördük: Bu balon finansal hizmetler veya telemarketing veya şirketler hukuku, akademi ve sağlık yönetimi, insan kaynakları ve halkla ilişkiler gibi sektörlerin daha önce benzeri görülmemiş şekilde genişlemesini içeriyordu. Üstelik bu rakamlar, işi bu sektörlerde yönetim, teknik veya güvenlik desteği vermek olan veya sırf diğer herkes vaktinin çoğunu bu tür işlerde harcadığı için var olan yardımcı sektörlerde (köpek yıkayıcılar, gece boyu pizza dağıtımı yapanlar) çalışan insan sayısını tam olarak yansıtmıyor bile.

Bunlar benim “tırışkadan işler” diye adlandırmayı teklif ettiğim işler. Sanki birileri sırf hepimiz çalışmaya devam edelim diye anlamsız işler uyduruyormuş gibi. Tam da burada, işin içinde bir iş var. Kapitalizmde tam da bunun olmaması beklenirdi. Tabii canım, istihdamın hem bir hak hem de kutsal görev sayıldığı eski Sovyetler Birliği gibi verimsiz sosyalist ülkelerde, sistem icap ettiği kadar iş uydururdu (bu yüzden Sovyet marketlerinde bir parça et satmak için üç tezgahtar gerekiyordu). Ama, tabii ki, bu tam da piyasa rekabetinin çözmesi beklenen türde bir sorundur. İktisat teorisine göre, en azından kâr peşinde koşan bir şirketin yapacağı son şey, aslında ihtiyacı olmadan çalışanlara para dökmektir. Yine de, her nedense, bu oluyor.

Şirketler acımasızca küçülmeye gittiklerinde, işten çıkarmalar veya çalışan başına düşen iş yükünün artması, kimsenin açıklayamadığı bir garip simya tepkimesi sonucu, hep gerçekten bir şeyleri yapan, hareket ettiren, tamir eden ve bakım yapan sınıftan insanları vuruyor, kâğıt kürek işlerini yapan maaşlı çalışanların sayısı son kertede artıyor ve giderek daha fazla çalışan kendini, kâğıt üzerinde haftada 40 hatta 50 saat ancak etkin olarak, tam da Keynes'in tahmin ettiği gibi 15 saat çalışan Sovyet işçileri gibi, zamanlarının geri kalanı motivasyon seminerini organize edip katılmakla geçtiği için Facebook profillerini günceller ve TV dizilerini indirirken buluyor.

Sorunun cevabı belli ki ekonomik değil, ahlaki ve politik. Yönetici sınıf serbest zamana sahip mutlu ve üretken bir nüfusun ölümcül bir tehlike olduğunu fark etti (1960'lı yıllarda bu aşağı yukarı gerçekleşmeye başladığında bile olanları düşünün). Öte yandan, çalışmanın kendisinin ahlaki bir değer taşıdığı, bir çeşit

sıkı çalışma disipliniyle uyanık saatlerinin büyük kısmını teslim etmeyi istemeyen birinin hiçbir şey hak etmediği düşüncesi de onlar için olağanüstü kullanışıdır.

Bir keresinde, İngiliz fakültelerinin yönetim sorumluluklarının -görünüşe göre asla bitmeyecek - büyümesi üzerine düşünürken, bir çeşit cehennem tasavvuruna ulaştım. Cehennem, zamanlarının büyük kısmını sevmedikleri ve çok iyi de olmadıkları bir işle geçiren bireylerin birlikteliğidir. Diyelim ki bu kişiler, mükemmel dolap imalatçıları olduğu için işe alınmışlar ve sonra zamanlarının büyük kısmını balık kızartarak geçirmelerinin beklendiğini fark etmişler. Bir de bu işin gerçekten yapılmasına da pek gerek yok — en azından kızartılması gereken pek az balık mevcut. Ama yine de bazı meslektaşlarının vakitlerinin çoğunu kendi balık kızartma sorumluluklarını yerine getirmektense, dolap imalat etmekle geçirdiği fikrine öyle saplantılı bir şekilde içerliyorlar ki, çok geçmeden işyerinin her yerinde kötü pişmiş balık yığınları oluşuyor ve herkesin tek yaptığı bu oluyor. Bence bu ekonomimizin ahlaki dinamiklerinin oldukça isabetli bir tasviri.

Şimdi, böyle bir argümanın hemen itirazlarla karşılaşacağını farkındayım: “Sen kim oluyorsun da hangi işlerin ‘gerekli’ olduğuna karar veriyorsun? Hem zaten gerekli ne demek? Sen bir antropoloji profesörüsün, ona ne “gerek” var?” (Gerçekten de boyalı basın okuyucularının çoğu için benim mesleğimin varlığı tam olarak israf edilen sosyal harcamaların tanımıdır). Ve bir açıdan, bu itiraz bariz şekilde doğru. Sosyal değer in objektif bir ölçüsü olamaz.

Dünyaya anlamlı bir katkıda bulunduğuna ikna olmuş birine aslında öyle olmadığını söyleyemeye cüret edecek değilim. Peki, ya mesleklerinin anlamsızlığına kendileri ikna olmuş kişiler? Kısa süre önce, 12 yaşından beri görmediğim bir okul arkadaşım ile irtibata geçtim. Bu süre zarfında önce bir şair, sonra da bir indie rock grubunun solisti olduğunu öğrendiğimde inanmadım. Şarkıcının tanıdığım biri olduğunu bilmeden radyoda bazı şarkılarını duymuştum. Tabii ki harikuladeydi, yaratıcıydı ve yaptığı iş şüphesiz dünyanın her yerinde insanların hayatlarını aydınlatmış ve geliştirmişti. Yine de birkaç başarısız albümden sonra, sözleşmesi feshedilmiş, yeni doğmuş bir kız çocuğu ve borç harç içinde kendini, kendi deyimiyle, “yönsüz insanların kafadan tercihi” hukuk fakültesinde bulmuştu. Şimdi New York’un önde gelen şirketlerinden birinde şirket avukatı. İşinin anlamsız olduğunu, dünyaya hiçbir katkısı olmadığını ve kendi değerlemesine göre aslında var olmaması gerektiğini başta kendisi söylüyor.

Burada sorulabilecek bir çok soru var, başta: Cemiyetimizin yetenekli şair-müzisyenler için çok kısıtlı, ama şirketler hukuku uzmanları için, görünen o ki sınırsız bir talep üretiyor olması onunla ilgili ne söyler? (Cevap: Eğer nüfusun %1’i kullanılır varlıkların çoğunu kontrol ediyorsa, piyasa dediğimiz şey sadece onların önemli veya işe yarar bulduğu şeyleri yansıtır, başkalarınınkini değil) Bunun da ötesinde, bu işlerdeki insanların çoğunun bunun farkında olduğunu gösterir. Aslına bakarsanız, işinin tırıskadan bir iş olduğunu düşünmeyen tek bir şirket avukatı tanıdım mı, emin değilim. Aynısı yukarda bahsettiğim tüm iş kolları için geçerli. Bir partide tanışsanız ve ilginç kabul edilebilecek bir iş yaptığınızı söyleseniz (mesela bir antropolog), kendi işlerinden bahsetmekten bile kaçacak koca bir maaşlı profesyoneller sınıfı mevcut. Onlara birkaç kadeh içirince, işlerinin ne kadar anlamsız ve aptalca olduğuna dair tiratlara başlayacaklar.

Burada yoğun bir psikolojik şiddet var. Birisi içten içe işinin var olmaması gerektiğini düşünürken nasıl emeğin onurundan bahsedebilir? Bu nasıl olur da derin bir öfke ve küskünlük hissi yaratmaz? Yine de toplumumuzun benzersiz dehasıyla, yöneticiler bir yolunu buldular ve balık kızartıcıları örneğindeki gibi, o öfkenin tam da gerçekten anlamlı işlerler yapanlara yöneltilmesini sağladılar. Mesela, bizim toplumumuzda, birisinin işi diğer insanlara ne kadar fayda sağlıyorsa bu iş için o kadar az para alması beklenir diye bir kural varmış gibi görünüyor. Ve yine, objektif bir ölçü bulmak zor olsa da, bir fikir edinmek için şu sorulabilir: “Bu işi yapan tüm insanlar ortadan kaybolsa ne olurdu?” Hemşireler, çöpçüler veya tamirciler hakkında ne dersiniz deyin, bu insanlar puf diye ortadan kaybolsalar, sonuçları ani ve yıkıcı olurdu. Öğretmenlerin veya liman işçilerinin olmadığı bir dünyanın başı tez zamanda belaya girer, hatta bilimkurgu yazarları veya ska müzisyenlerinin olmadığı bir dünya daha kötü bir yer olurdu. Özel sermaye CEO’ları, lobiciler, halkla ilişkiler araştırmacıları, aktüeryacılar, telemarketingciler, icra memurları veya yasal danışmanlar ortadan kayboluverseler insanlığın ne zayıf vereceği ise açık değildir.

(Bir çok kişi gözle görülür şekilde geliŖeceğinden Ŗüpheleniyor). İyi bir eğitim gerektiren birkaç istisna dışında (doktorlar) kural Ŗaşırtıcı derecede doğru işliyor.

Daha da çarpık olan Ŗu, işlerin zaten bu şekilde olması gerektiğİ gibi geniş bir kabul var. Bu sağ kanat popülizminin gizli güçlerinden biri. Boyalı basın, sözleşme ihtilaflarında Londra'yı felç ettiler diye metro işçilerine karşı kin kışkırttığında bunu görebilirsiniz: Metro işçilerinin Londra'yı felç edebiliyor olması yaptıkları işin gerçekten gerekli olduğunu gösterir, ama tam da bu gerçek insanları kızdırıyor gibi görünüyor. Bu, Cumhuriyetçilerin öğretmenlere veya otomotiv işçilerine karşı sözde yüksek maaş ve sosyal hakları nedeniyle (ama bu sorunlara sebep olan okul yönetimlerine ve otomotiv endüstrisi yöneticilerine karşı özellikle değil) hınç yaratmakta olağanüstü başarı gösterdiği Amerika'da daha belirgin. Sanki onlara “ama siz çocuklara eğitim veriyorsunuz! Veya araba yapıyorsunuz! Sizin gerçek işleriniz var! Bir de üstüne orta sınıf emeklilik hakları ve sağlık hizmeti mi istiyorsunuz!” deniyor.

Eğer birisi finans kapitalin gücünü muhafaza etmesi için bir emek rejimi tasarlasaydı, nasıl bundan daha iyi bir iş çıkarabilirdi, düşünmesi zor. Gerçek, üretken çalışanlar insafsızca sıkılıyor ve sömürülüyor. Kalanlar terörize edilmiş ve evrensel olarak tiksnilen işsizler ile yönetici sınıfın — özellikle finansal *avatarlarının* — bakış açısı ve hassasiyetleri ile özdeşleşmeleri için tasarlanmış pozisyonlarda hiç bir şey yapmamaları için maaş alanlar (müdürler, yöneticiler vs) olarak ayrılmış durumdalar, — ama aynı zamanda işi açık ve inkar edilemez şekilde sosyal fayda sağlayan kişilere karşı da kaynakayan bir kıskançlık besliyorlar. Belli ki, bu sistem asla bilinçli olarak tasarlanmadı. Neredeyse yüzyıllık deneme yanılma sonucu ortaya çıktı. Ancak teknolojik kapasitemize rağmen günde 3–4 saat çalışmayı neden başaramadığımıza dair elimizdeki tek açıklama bu.

Anarşist Kütüphane

David Graeber
Tırışkadan İşler: Fenomeni Üzerine
2013

24.12.2021 tarihinde şuradan alındı: vesaire.org
Çeviri: Caner Ataseven
İngilizce Aslı: On the Phenomenon of Bullshit Jobs: A Work Rant

tr.anarchistlibraries.net